

CJELOVITOST NAVJEŠTAJA VJERE

RUDI PALOŠ
Salesianum
Institut za religijsku pedagogiju i katehetiku
Vlaška 36, 10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 17. 6. 1997.
UDK 238

Sažetak

Navještaj vjere uključuje i pitanje o potpunosti i cjelovitosti tog sadržaja. Danas, u sekulariziranom društvu, i kršćanstvo je tek jedna od brojnih "ponuda" upućenih suvremenu čovjeku. Suvremena katehetika i religijska pedagogija posebnu pažnju upravljaju na subjekt katehiziranja, vjeroučenika, ali su i sve svjesnije osobite uloge zajednice i potrebe osobnog iskustva življene vjere. S time u svezi ističe se potreba vjernosti Bogu i čovjeku, obaziranja na izvore kateheze, nužnost pastoralnog promatranja sadržaja kateheze i religijske pedagogije te odgovornost Učiteljstva. U svakoj fazi svoje dobi čovjek može i treba imati i odgovarajuću odraslu vjeru, a da bi se to postiglo, danas se sve više ističe važnost jedinstva otajstva spasenja i Crkve koja prenosi i svojim životom svjedoči poruku spasenja u Isusu Kristu.

Jedna od točaka uz koje je vezano svako razmišljanje o sadržaju kateheze jest pitanje potpunosti proučavanog i predloženog sadržaja. Dok se ne riješi to pitanje, nije moguće povesti bilo kakav ozbiljan razgovor o sadržaju kateheze. To je jasno s dogmatskog stajališta, ali se pojavljuje i zasebno, kao praktično i stvarno pitanje: nije naime riječ samo o *kako* i *kome* naviještati i svjedočiti, nego i o tome *što* predložiti.

Postavlja se stoga pitanje o određenoj sustavnosti različitih gledišta, imajući na umu neke od najznakovitijih sastavnica proučavane problematike. Ovdje nam se čini važnim naglasiti probleme koji govore o sadržaju polazeći od njegove pojmovne (nacionalne) strane i od njegova intelektualnog predstavljanja, vodeći računa upravo o važnosti tradicionalnog isticanja nacionalne vrednote sadržaja kateheze. Tu je osim toga i pitanje konkretnog usustavljanja sadržaja kateheze, dodirujući tako jedan od središnjih problema svakog navještaja Radosne vijesti.

1. OD INTELEKTUALNOG NOCIONIZMA DO CJELOVITE ORGANIČNOSTI SADRŽAJA KATEHEZE

Jedan od momenata koji se češće pojavljuje u katehetskom razmišljanju i koji se zatim primjenjuje i "prevodi" u praksu, jest odnos koji postoji između sadržaja promatranog kao cjelina intelektualnih pojmova i sadržaja koji se promatra kao cjelovita organska cjelina. Pitanje je istovremeno i teorijsko i praktično. Kao teorijsko ono se očituje zahvaljujući poimanjima svojstvenim nekim teološkim usmjerenjima, poimanjima koja su prihvaćena i primjenjuju se u katehatici i religijskoj pedagogiji, a posebno u svakodnevnoj praksi. To se jasno vidi u klasičnim katekizmima, koji su, nakon Tridentskog sabora, imali zadatak upravo to: poučavati *kršćanski nauk (doktrinu)*.¹ Osim toga, katekizmi često predstavljaju skraćenu

¹ Usp. H. HOLSTEIN, *La doctrine chrétienne*, u "Catéchèse" 12(1972)49,419-434.

teološku sumu,² slijede i jezik i stil priručnika dogmatske teologije iako su prvenstveno namijenjeni praksi. Naravno, ni danas ne nedostaju slične misli. Nerijetko se npr. može čuti: "Više spoznaja, manje posljedica"³ i to ne bez razloga. Međutim, čini se da u ovom trenutku nije previše uputno raspravljati o važnosti i o načinima skolastičke teologije, koja je bila snažno prisutna i prevladavala je u priručnicima dogmatske teologije upravo u vrijeme u koje nastaju i cvatu katekizmi. Bit će svakako korisnije podsjetiti na činjenicu da se od dogmatske teologije i mentaliteta poučavanja utemeljenog na konkretnom modelu teorijskog mišljenja, često udaljenog od prakse, u katehezi i školskom vjeronauku razvijaju i njeguju jezik i držanje koji će kasnije biti naširoko predloženi i prihvaćeni u praksi. Tako kateheza postaje gotovo isključivo navještaj istine i priprava djece i mladih na primanje sakramenata. Naglasak se stavlja na pouku i proučavanje, na spoznajno obilježje koje iznad svega naglašava značaj "religiozne pouke".⁴ Pod utjecajem takve doktrinarne vjere kateheza i školski vjeronauk se nerijetko svode na suho i čisto memoriranje u sebi jasnih i doktrinarno prihvatljivih teorijskih pojmova, upravo zbog njihova podrijetla i zbog pretjeranog isticanja doktrinarne strane.⁵

Doista, u jasnom i točnom sustavu, koji teži jasnoći izlaganja i doktrinarnoj potpunosti pojmova, gdje se posebna važnost pridaje prije svega *kanonu istina*,⁶ ne postavlja se pitanje primjene tih pojmova, jer se čini da je taj problem već riješen, iako se to dešava još uvijek prije svega i gotovo isključivo na teorijskoj razini, a kao posljedica slijedi, ili bi trebala slijediti, i praktična primjena takvog zaključka. Riječ je o ograničenom i jasno označenom sustavu: postoje pojmovi, poredani prema određenoj logici i stavljeni zajedno imajući na umu tekstualnu i sastavničku potpunost. Njihova primjena, tj. njihovo memoriranje trebali bi zatim dovesti do njihova budućeg "prevođenja" u konkretne čine u konkretnom životu subjekata-naslovnika katehetskog i vjeronaučnog djelovanja. Budući da se na kršćanstvo gleda prvenstveno kao na *nauk*,

tj. kao na skup pojmova koje treba poučiti, prenositi, naučiti, prihvatiti i prakticirati, naglasak se stavlja upravo na pojmove, tj. na riječi i formule, koje moraju biti jasne, točno određene i, naravno, u skladu s naukom crkvenog učiteljstva. Materijalna potpunost pojmova jamči i ispravnost subjekta ponašanja jer, upravo zahvaljujući pojmovima koje je unaprijed prihvatio na logičnoj razini i zahvaljujući njihovoj jasnoći i istinitosti, naslovnik katehetske i školskovjeronaučne pouke u potpunosti je uvjeren u njihovu ispravnost i spreman ih je provoditi u praksi. Budući da je imao mogućnost obavijestiti se jasno i u potpunosti, vjeroučenik se nastoji ponašati na odgovarajući način, tj. slijedeći pravi i ispravan put.

- 2 Usp. G. ADLER - G. VOGELEISEN, *Un siècle de catéchèse en France 1893-1980*, Histoire. Déplacements - enjeux, Beauchesne, Paris 1981, str. 73.
- 3 J. WERBICK, *Zurück zu den Inhalten? Die Forderung nach einer "materialkerygmatischen Wende" in der Religionspädagogik - ihre Berechtigung und ihre Zwiespältigkeit*, u: "Religionspädagogische Beiträge" (1990)25,43-67, ovdje str. 46.
- 4 Usp. L. A. GALLO, *Una Chiesa al servizio degli uomini*, Contributi per una ecclesiologia nella linea conciliare, LDC, Leumann (To) 1982, str. 110.
- 5 Ovdje treba imati na umu i sporedne uzroke i posljedice tog odvajanja, kao što su mijenjanje društva i progresivna sekularizacija, tehnički i znanstveni napredak, novi znanstveni duh koji je ponekad otvoreno suprotstavljen bilo kojoj religiji itd.
- 6 Izraz *kanon*, s obzirom na biblijske spise, ima dva osnovna značenja: s jedne su strane ti spisi *norma i pravilo vjere i života Crkve*, a s druge se strane tim izrazom označavaju *spisi* za koje je Crkva priznala i prihvatila božansko nadahnuće. Usp. H. HAAG, "La parola di Dio si fa libro nella sacra Scrittura", u: J. FEINER - M. LÖHRER (ur.), *Mysterium Salutis I/1*, Queriniana, Brescia 1967, str. 387-607, ovdje str. 495. Izraz "kanon istina", u smislu *regule (pravila)*, koji se u početku upotrebljavao za označavanje predaje i nauk apostola i Crkve, s vremenom se počinje izravno odnositi na biblijske spise, ukoliko pomažu razlučivanju istinitog i lažnog. Usp. E. MANGENOT, "Canon des livres saints", u: A. VACANT - E. MANGENOT (ur.), *Dictionnaire de Théologie catholique. Tome deuxième: Baader - Cisterciens*, Letouzey et Ané, Paris 1905, st. 1550-1605; W. KASPER, "Dogma/Dogmenentwicklung", u: P. EICHER (ur.), *Neues Handbuch*

Ovim pojednostavljivanjem nastojali smo, barem u osnovnim crtama, izložiti jedan vid onoga što bi moglo biti nazvano *duh* klasične kateheze. On se očitovao i u katehetskom i školsko-vjeronaučnom nazivlju, u teoriji i u praksi.⁷ U takvoj, iznad svega *normativnoj*⁸ katehezi, pažnja se usredotočuje prije svega na djecu. Ne smije se zaboraviti ni na druge razloge: pomoću katekizma i memoriranja katekizamskog teksta potiče se i "ulaženje" i uključivanje u određenu kulturu i u određeni način mišljenja i znanja.⁹ Tako se dešava da se, iako i u starijoj, a napose u novijoj povijesti postoje primjeri drugačijeg mišljenja i drugačijeg praktičnog djelovanja, tek nekoliko posljednjih desetljeća, napose nakon II. vaticanskog sabora ta praksa, zahvaljujući novoj svijesti crkvene zajednice usredotočenoj na "trajni" rast vjere,¹⁰ započinje oblikovati u drugom prijedlogu koji je istovremeno i teorijski i praktičan, a koji ovdje predstavljamo kao poimanje *cjelovite organičnosti katehetskog sadržaja*. O čemu je zapravo riječ?

Imajući u vidu teološki i katehetski razvoj i potpuno svjesni da Božja riječ, koju treba stalno čuvati,¹¹ određuje sadržaj kateheze i školskog vjeronauka, kao i svijest nove crkvene stvarnosti u kojoj se nalazi današnje kršćanstvo, situaciju u kojoj kršćanin nije više okružen "kršćanskim" svijetom,¹² traže se načini koji su više u skladu s novom situacijom. Nije tu toliko riječ o tome da se mogu ili moraju razlikovati ispravni ili pogrešni pojmovi i izjave, jer ionako se mogu prihvatiti i treba slijediti samo one ispravne, "pravovjerne", nego je riječ o dubljoj svijesti sadašnjega stanja u kojem se nalazi svijet i kršćanstvo. Na razini pojmova sve ideje jesu i moraju biti jasne i određene pa stoga nije prihvatljiv prijedlog materijalnog razlikovanja navještane i prenošene vjere. Vjera, ukoliko je nauk i pojam, može i mora biti jasno izložena i određena, a ukoliko je već riječ o pojmu, mora biti i potpuno i bezuvjetno prihvaćena i prakticirana. Tako u novom sadržajnom poimanju kateheze i školskog vjeronauka postajemo svjesni potrebe ne samo za *pojmovnim*, nego i *stvarnim poznavanjem*.¹³

Prijedlog sadržan u pojmu *cjelovite organičnosti* sadržaja kateheze i školskog vjeronauka ne stavlja u sumnju vrijednost i potrebu doktrinarne jasnoće i potpunosti, ali upravo stoga što polazi od drugačijih teorijsko-praktičnih postavki, predlaže drugu metodu nastojeći postići isti cilj drugim sredstvima. Umjesto, ponekad doslovno primijenjena, mehaničkog ustroja sadržaja, predlaže se organički ustroj, čime se ukazuje da se, kada je riječ o vjeri, nalazimo pred organičkom i životnom cjelinom.¹⁴ Nije

theologischer Grundbegriffe. Erweiterte Neuausgabe in 5 Bänden. Band 1, Kösel, München 1991, str. 292-309.

- 7 S time u svezi dovoljno je podsjetiti na ime dano katehezi: nju se naziva *doktrinom* ili, također vrlo često, jednostavno: *katekizam*. Kateheza se tako mogla opisati kao poučavanje *kršćanskog nauka* i u tu se svrhu upotrebljavala knjiga koja je bila upravo tako i naslovljena: *Kršćanski nauk*. Iako je izvorno riječ nauk označavala i teoriju i praksu, i pojam i život, s vremenom su mnogi, također pod utjecajem iskrivljene prakse, uočavali tek jedan vid toga pojma tako da je u prvi plan stavljeno isticanje pojmova koje treba poučavati i naučiti, kao što smo to upravo izložili.
- 8 Usp. G. DUPERRAY, *Le contenu de la catéchèse*, u: "Catéchèse" (1972)49,485-498.
- 9 Usp. G. ADLER - G. VOGELEISEN, *Un siècle de catéchèse en France 1893-1980, nav. dj.*, str. 132-133.
- 10 FACOLTÀ TEOLOGICA DELL'ITALIA SETTENTRIONALE, *Il rinnovamento della catechesi in Italia*, La Scuola, Brescia 1977, str. 36.
- 11 S time u svezi Audinet podsjeća: "Kateheza nije sadržajno određena u prvom redu sustavom ideja ili skupom odredaba. Ona teži nadasve navještaju događaja u kojima se Bog objavio i još se i danas objavljuje." J. AUDINET, "Catechesi, catholicismo, catechetica", u: K. RAHNER (ur.), *Enciclopedia teologica Sacramentum mundi*, sv. II, Morcelliana, Brescia 1974, str. 71-82, ovdje str. 75.
- 12 Usp. F. SCHREIBMAYR, *Organischer Aufbau im Katechismus*, u: "Katechetische Blätter" 72(1947),303-311.
- 13 Riječ je o drevnom razlikovanju koje je isticao već J. H. Newmann, a u novije je vrijeme na to podsjetio i G. Stachel. Usp. G. STACHEL, *Bibbia, catechesi, catechismi. Come trasmettere integralmente la fede biblica*, nav. čl., str. 1146.
- 14 Usp. K. TILMANN, *Was ist "organischer Aufbau" im RU?*, u: "Katechetische Blätter" 66(1940)1,1-7.
- 15 Nova osjetljivost za katehetski sadržaj trebala bi nastojati razvijati, potpomognuta posebnom pastoralnom osjetljivošću i teološkom točnošću, na izričiti način, temu sadržaj, u obostranom poštivanju zahtjeva dvostruke vjernosti - Bogu i ljudima, u podanašnjem formuliranju novijeg

dakle riječ o mijenjanju materijalnog sadržaja i o njegovom drugačijem predlaganju na teorijskoj i praktičnoj razini s formalne točke gledišta. Riječ je o zahtjevu za preispitivanjem sadržaja kateheze i školskog vjeronauka koji nastoje biti *vjerni objavljenoj poruci* i teže *ponovnom otkrivanju bitnog središta kršćanske poruke*.¹⁵

Današnja se situacija često promatra kao problem koji ima razne uzroke, među kojima su i oni povezani s kulturom, a posljedice su i pozitivne i negativne. U svojoj organsko-integralnoj postavci kateheza i školski vjeronauk nisu *sustavni* samo u predstavljanju sadržaja: oni su i *usredotočeni* na bitno. Stoga se postavlja i pitanje što treba biti u njihovu *središtu* te koje i kakvo treba biti njihovo polazište: je li to neki pojam ili konkretan čovjek i njegovo iskustvo. Naime, kateheza "se ne sastoji toliko u *prenošenju nauka*, nego u *buđenju vjerničke svijesti*".¹⁶

Očito je i dalje vrlo aktualna zadaća produblivanja poznavanja i prenošenja *cjelovitog nauka* među ostalim i stoga što su današnja kateheza i školski vjeronauk osobito svjesni zamke utjecaja intelektualističke antropologije pa ne zaboravljaju da "poznavanje nije isto što i prihvaćanje"¹⁷. Današnja kateheza i školski vjeronauk žele biti pažljivi prema subjektu-vjeroučeniku, prema njegovu iskustvu, prema potpunom čovjeku, upravo stoga što se "kateheza ne može ograničiti na jamčenje poznavanja vjere, iako uvijek ostaje vezana uz taj nezamjenjiv zadatak. Riječ je prije svega o tome da se promiče pounutarnjenje istinskih stavova vjere ili, želi li se to drugačije izraziti, vjere kao istinskog *stava*. Pod *stavom* mislimo na sveukupno ponašanje, na dinamičku pokretljivost osobe, što skladno uključuje tri razine poznavanja i uvjerenja (spoznajnu razinu), emocija i osjećaja (afektivnu razinu) i djelovanja (razinu ponašanja)."¹⁸

Prihvaćanje načela dvostruke vjernosti, napuštanje normativnog katekizma koji sadrži jedino pitanja i odgovore te svijest o središnjem mjestu koje treba zauzimati kateheza odraslih, zajedno s brojnim drugim razlozima i posrednim uzrocima, još

više ističu ulogu žive i prisutne kršćanske zajednice, zajednice koja ispovijeda i živi svoju vjeru i u kojoj se kateheza može očuvati i prenositi u svojoj organskoj cjelovitosti a da se pri tom ne mora služiti čistim intelektualnim nocionizmom i metodom memoriranja formula. Dok dakle model *kerigmatsko-sustavne* kateheze iznad svega ističe priopćavanje otajstva spasenja, u *antropološko-društvenom* modelu koji ističe nužnost osobne sinteze vjere, upravo je osobno iskustvo življene vjere polazišna točka kateheze.¹⁹ Naime, i kad je riječ o odrasloj vjeri (ne dakle jedino o vjeri odraslih!), to ne isključuje mogućnost i potrebu razumskog i pojmovnog poznavanja sadržaja vjere. Upravo to poznavanje može pomoći dosljednost življenja vjere, naravno, vodeći računa o tome da pojmovno izražavanje nije cilj samo sebi. Riječ je o sredstvu kojemu treba dati određeno mjesto. To pojmovno poznavanje može promicati i istraživanje usmjereno prema organsko-integralnom uređenju vjere svakog vjernika.²⁰

teološkog razmišljanja, napose misli II. vaticanskog sabora. Usp. E. ALBERICH, *Il contenuto della catechesi nel documento pastorale della CEI: "Il rinnovamento della catechesi"*, u: "Orientamenti pedagogici" (1970)3,683-696.

16 R. SONNEN, *Le renouveau catéchétique aux Pays-Bas*, u: "Catéchèse" 8(1968),109-116, ovdje str. 113.

17 *El problema del contenido*, u: "Didascalia" 30(1976)7,410-423, ovdje str. 415.

18 E. ALBERICH, *La catechesi alla luce del concilio Vaticano II*, u: "Credere oggi" 9(1989)5/53/46-54, ovdje str. 49-50.

19 Usp. J.-R. GUERRERO, *Problemática actual en torno a los contenidos de la catequesis*, u: "Sínite" 20(1979)61,213-227. Guerrero ističe da je *kerigmatsko-sustavna* kateheza zauzeta priopćivanjem dvotisućljetnog iskustva vjere: objekt te kateheze je otajstvo spasenja. Model *antropološko-društvene* kateheze traži naprotiv konkretne odgovore na probleme koji nastaju u konkretnom životu. Tu je posebno važno traženje smisla života. Naime, polazište takve kateheze je upravo konkretan život vjeronaučne skupine. U tom se modelu razlikuju četiri "bloka": a) iskustvo života (neposredno iskustvo, životni problemi, smisao života); b) čovjek (kao zemaljsko i povijesno biće); c) ljudsko društvo i čovjek u društvu (nepravde i nejednakost u svijetu, ideologije, društveno iskustvo); d) društveno djelovanje (stvaralački smisao rada, nužnost određenog opredjeljenja, vjera i politika).

20 Usp. E. BARBOTIN, "Connaissance rationnelle

2. SUSTAVNOST I KONCENTRACIJA U PROBLEMU SADRŽAJA KATEHEZE

Kao što nam pokazuje povijesno iskustvo, a posebno kateheza i školski vjeronauk utemeljeni na uporabi katekizma-knjige,²¹ red predstavljanja kao i izbor tema kateheze uvijek je bio osjetljiv, a nerijetko i "vruć" i izazovan problem. Ponekad je to bilo stoga što je tekst ispuštao bitne stvari ili je čak izlagao nešto suprotno crkvenom nauku. U drugim slučajevima do nesporazuma dolazi npr. uslijed novog rasporeda izlaganja sadržaja, upravo stoga što je sada taj raspored drugačiji od onoga "klasičnog". Tako se, iz tih i drugih razloga, među kojima su i razlozi metodološke naravi, odlučuje da treba urediti sadržaje kateheze. Ne može se dakle govoriti tek o nekom čisto tehničkom redu jer problemi na koje se naišlo nisu neovisni o sadržajno-doktrinarnim problemima.

U raspodjeli sadržaja, napose nakon uvođenja Münchenske metode, važno mjesto zauzimaju potrebe i stavovi subjekta. Nedostacima koji proizlaze iz metodološko-kerigmatskog suzajedništva, tj. onoga što je bilo rezultat uporabe metodološkog i kerigmatskog pravca, razne struje antropoloških usmjerenja nastoje odgovoriti vodeći računa o potrebi "vjernosti Bogu i čovjeku", rezervirajući prikladno mjesto za subjekt-vjeronaučnika katehetskog djelovanja. Danas, nakon prvog razdoblja početnog, ponekad i previše idealiziranog oduševljenja, nastoji se uravnotežiti taj naglasak. Budući da je subjekt napokon "zauzeo" svoje središnje mjesto, kateheza na razini pripreme i predstavljanja sadržaja ne može ne voditi računa o subjektu svaki put kad se postavlja ozbiljno pitanje sadržaja katehetskog čina.

U pristupu sadržajima, u kojima se nastoji voditi računa i o metodi njihova uređenja, već se duže vrijeme predlažu razna načela kojima svrha nije jedino pojašnjavaње uloge djelatnika i postupaka prenošenja navještaja, nego i djelotvornost tog procesa. Nekad je to pretpostavljalo snažno apologetsko isticanje upotrebljavane metode, iako su se i metoda i sadržajno isticanje već promijenili. U tome smislu, dok se ističe da je potpuno normalna potreba da se slijede

zahtjevi suvremene didaktike, što zahtijeva odlučne metodičke promjene, unatoč svemu ostaju neka opća načela koja nisu vezana ni uz koju metodu. Stoga se i danas čine prihvatljivima načela što ih je svojevremeno predložio Hofinger upravo s obzirom na predstavljanje sadržaja, a to su: preglednost, lakoća shvaćanja i bitnost.²²

Novije rasprave o katekizmu istaknule su drugi zahtjev kateheze i školskog vjeronauka: *u zajednicu treba skladno uključiti katehetske putove, njezin sadržaj i didaktičke postupke, kao i iskustva liturgijskog slavlja i značajne životne trenutke.*²³

U tome smislu duh II. vatikanskog sabora i obnovljena svijest uloge laika u Crkvi kao i obnovljeno lice Crkve zahtijevaju ne samo nov pristup životu ili zajednici, nego i "novu metodu kateheze odraslih, utemeljenu na obnovljenom shvaćanju crkvenog poslanja u određenom povijesnom trenutku u kojem se živi."²⁴ Nije tu riječ samo o obnovljenom načinu prenošenja i priopćivanja Riječi, tj. proces ne treba promatrati samo odozgo prema dolje, nego i obrnuto. Stoga se čini aktualnijim ono što su ne jednom istaknuli razni autori: prije negoli se pro-

et éducation dans la foi", u: C. AUGRAIN i dr., *Catéchese esprit et langage*, ISPC - Fayard - Mame, Paris 1968, str. 111-121.

- 21 O tome se lako uvjeriti pogledamo li povijest kateheze i katekizama, posebno ako provjerimo ustroj nekih katekizama. Kao što je već primijećeno, kad je riječ o sadržaju kateheze, ustroj katekizama nije ni u kojem slučaju nešto zanemarivo. Njihov ustroj ne predstavlja tek metodološku ili djelatnu činjenicu, nego je to doktrinarni izbor i u tom smislu uključuje kao nešto bitno i pitanje sadržaja.
- 22 Usp. J. HOFINGER, *Die rechte Gliederung des catechetischen Lehrstoffes*, in: "Lumen Vitae" 2(1947),719-741, osobito str. 726. i sl. Drugom prilikom taj isti autor ističe potrebu da se imaju na umu sljedeće točke: "1) što vjerujemo, 2) koje zapovijedi obdržavamo, 3) koja milosna sredstva moramo upotrijebiti". J. HOFINGER, *Lebensvolle Glaubensverkündigung*, in: "Missionskorrespondenz" (Kaomi) 8(1945)3,144-203, ovdje str. 174.
- 23 Usp. C. BISSOLI, *¿Un catecismo para nuestro tiempo?*, u: "Ecclesia" 3(1989)4,421-436. Vidi osobito treći dio: "Čvrste točke i otvorena pitanja" (str. 433-436).
- 24 V. MORERO, *Verso una nuova metodologia catechistica? Gli stimoli offerti dal convegno su "Evangelizzazione e promozione umana"*, in: "Catechesi" 46(1977)13,63-67, ovdje str. 65.

matra, kao što je to u našem slučaju, pitanje sadržaja kateheze ili, želi li se to drugačije izreći, dok se postavljaju pitanja o sadržaju kateheze u njezinim raznim vidovima, ne smiju se zaboraviti model i slika kršćanske zajednice koji se žele izgraditi u procesu prenošenja i navještaja vjere. U tome smislu čini se mogućim govoriti ne samo o cjelovitosti, o usredotočenju na bitno²⁵ ili o sustavnosti katehetskog sadržaja, ukoliko upravo oni tvore jedno od znakovitih obilježja kateheze ne samo u usporedbi s istinskom evangelizacijom, nego kao o posebnom obilježju kateheze pred drugim oblicima predstavljanja Božje Riječi (usp. CT 18 i 21). Isto se tako govori i o istinskoj "autentičnosti i vjerodostojnosti crkvene kateheze"²⁶ i, posljedično tome, o *autentičnosti i vjerodostojnosti* sadržaja crkvene kateheze kao takve. Drugim riječima, tu se ne postavlja pitanje isključivo intelektualističke i pravne perspektive, nego (i) *pastoralnog* viđenja sadržaja kateheze. Upravo se tu postavlja i pitanje načela, koje je već toliko puta proglašavano, potrebe "vjernosti Bogu i čovjeku".

Dok je istina da je sustavnost na katehetskom polju često uključivala i neizbježnu apstraktnost, treba imati na umu da kateheza i školski vjeronauk, kao i njihov sadržajni vid trebaju uvijek biti predstavljene sustavno i potpuno. Te dvije oznake, *sustavnost* i *cjelovitost* ukazuju i na složenost čina vjere ukoliko sustavnost i cjelovitost uključuju i učiteljsku odgovornost pa upravo stoga zahtijevaju živu i istinsku crkvenu zajednicu, isključujući svaku napast nauka koji bi se predstavljao kao savršen i zatvoren sustav, ostavljajući naprotiv uvijek odgovarajuće mjesto i onome što se u životu može predstaviti kao upitnik na koji se ne može uvijek naći jasan i neposredan odgovor.²⁷ I ova nas primjedba vodi k nužnom zaključku: u "istinskoj i autentičnoj"²⁸ katehezi treba ozbiljno uzeti ne samo subjekt katehetske djelatnosti - vjeroučenika, nego i prijedlog da se ima na umu odgovarajuće i nužno usredotočenje sadržaja, što se među ostalim izriče i nužnim isticanjem razlike između poučavanja nauka i navještaja osobe - otajstva Isusa Krista - te dosljednom

potrebom hijerarhije istina vjere. Jedna od primjedbi, koja proizlazi iz praktičnog iskustva, ukazuje na opasnost "atomiziranja sadržaja" određenih modela, kao jednog od razloga zašto se osobita pozornost upravlja na još i danas aktualnu i nužnu sustavnost sadržaja kateheze, sustavnost koja će voditi računa i o nužnoj teološkoj pozadini.²⁹ Treba imati na umu velika načela usredotočenja sadržaja kateheze i školskog vjeronauka, sadržaja promatranog kao živi organizam. Drugim riječima, treba imati na umu izvore (Bibliju, liturgiju, Predaju, učiteljstvo), spasenjski vid kršćanske poruke te samopriopćivanje Boga čovječanstvu, koje se dogodilo po Kristu u Duhu.³⁰

Možemo dakle zaključiti: glavne istine imaju posebnu, osnovnu ulogu, jer pomažu pristup razuma drugotnim istinama. Taj će proces biti tim plodniji što će se više istina i dogma promatrati i doživljavati kao izričaj izravno povezan s konkretnim životom i s izričajem žive vjere pojedinih vjernika. Ta-

- 25 Odatle i potreba pojašnjavanja i upotrebe raznih "formula" i "simbola" vjere, koji izlažu i opisuju bitne vjerske istine. Usp. Th. SCHNEIDER, - R. OTT, "Dogmatische Inhalte religiösen Lernens - Didaktik der dogmatischen Inhalte", u: G. STACHEL (ur.), *Inhalte religiösen Lernens*, Benziger, Zürich 1977, str. 10-38, napose str. 16-17.
- 26 Usp. E. ALBERICH, *Catechesi e prassi ecclesiale*, Identità e dimensioni della catechesi nella Chiesa di oggi, LDC, Leumann (To) 1982, str. 148-152.
- 27 Kršćani su naime "neprekidno i jedino povezani 'sa suvremenim Kristom'". Usp. G. STACHEL, *Bibbia, catechesi, catechismi. Come trasmettere integralmente la fede biblica*, nav. čl., str. 1143.
- 28 Tako se sustavnost, prihvativši zahtjev za nužnom kršćanskom autentičnošću, sastoji u činjenici organskog povezivanja sadržaja oko središta: Boga, Krista, čovjeka. Usp. G. OGGIONI, *La catechesi come evangelizzazione: operai e contenuto*, u: "Bollettino della diocesi di Verona" 66 (1979)12,866-875, ovdje str. 875.
- 29 Usp. A. EXELER, "Inhalte des Religionsunterrichts. Vom stofforientierten zum situationsbezogenen Religionsunterricht", u: E. FEIFEL (ur.), *Handbuch der Religionspädagogik*. Sv. 2: Didaktik des Religionsunterrichts - Wissenschaftstheorie, Gerd Mohn - Benziger, Gütersloh - Zürich-Einsiedeln-Köln 21978, str. 90-118, ovdje str. 106.
- 30 Usp. J.-R. GUERRERO, *Problemática actual en torno a los contenidos de la catequesis*, u: "Símite" 20(1979)61,213-227.

ko i u određivanju pojedinih elemenata treba imati na umu ne samo biblijske izvore, nego i sadašnje propovijedanje Crkve na odgovarajući način povezano s drugim iskustvima, bila ona religiozne naravi ili ne.³¹ U toj perspektivi i odrasla vjera nije više povezana isključivo s odrasлом dobi, nego je moguća i na sebi se svojstven način prilagođuje svakoj dobi, vodeći računa o zrelosti svojstvenoj upravo toj dobi.³² Drugim riječima, kateheza i školski vjeronauk pozvani su ponuditi "spoznajna sredstva"³³ za pospješivanje teorijsko-duhovne i praktično-zajedničarske suradnje svakog člana zajednice izbjegavajući upravo na taj način jednostranu i kontraproduktivnu isključivost. Tako se i uloga katekizma i svakog drugog sustavnog izlaganja sadržaja kateheze i školskog vjeronauka više neće moći usredotočiti samo na apstraktne istine, što je među ostalim bila i oznaka čvrsto povezanog društva, nego će uvijek morati voditi računa o konkretnom životu kršćanina i čovjeka općenito, usredotočujući se na povezivanje pojedinih točaka da bi se vjeroučenicima pomoglo pri stvaranju njihova osobnog "viđenja cjeline".³⁴ U tu svrhu može biti koristan svaki tip kateheze i školskog vjeronauka, bio on prigodni ili sustavan, pod uvjetom da nastoji voditi računa ne samo o potpunosti sadržaja, nego i o metodološkom redu i o didaktičkoj ispravnosti po kojima se sadržaj predlaže i izlaže.³⁵

3. U SREDIŠTU NAVJEŠTAJA: NAUK I/ILI OTAJSTVO?

Iako se može učiniti da je ovo retoričko pitanje, ipak nije tako. Ostavljajući po strani strogo dogmatska pitanja, ovdje bismo željeli podsjetiti na neke stvarnosti koje izravno utječu na katehezu i školski vjeronauk, da bi se ukazalo i na moguće posljedice svakog izbora. Nije naime svejedno staviti na prvo mjesto činjenicu da se želi naučavati ili prenositi nauk ili otajstvo.³⁶ Različito je, postaje različito i trebalo bi biti različito i formalno postavljanje predstavljanja koje slijedi takav izbor. Različiti su i isticanje i važnost koji se pridaju pojedinim temama pa je prema tome različita i važnost

metoda uporabljenih u katehezi. Stanovita razlika proizlazi i iz vrste nazivlja uporabljenog za sadržaj teologije odnosno za sadržaj kateheze. Osim razlika koje mogu biti plod različitog uporabljenog govora, postoji i velika raznovrsnost izričaja uporabljenih za izražavanje tog istog pojma. Osim izričaja nauk i poučavanje, nailazi se i na izraze kao što su: riječ, objava, evanđelje, poruka itd.³⁷ Svaki od tih izričaja ukazuje i na različito naglašavanje, a u određenim slučajevima i na različito značenje.

U novije se vrijeme sve više ističe da je bitni sadržaj kateheze čovjekovo spasenje, objava otajstva spasenja.³⁸ To kršćansko

31 Usp. K. E. NIPKOW, *Quali "temi" e "materie" devono essere presenti nella catechesi, oltre la sacra Scrittura?*, u: "Concilium" (1970)3,58-73.

32 Usp. E. BARBOTIN, "Connaissance rationnelle et éducation dans la foi", u: C. AUGRAIN i dr., *Catéchèse esprit et langage*, ISPC - Fayard - Mame, Paris 1968, str. 111-121.

33 FACOLTÀ TEOLOGICA DELL'ITALIA SETTENTRIONALE, *Il rinnovamento della catechesi in Italia, nav. dj.*, str. 135.

34 Usp. J. SPÖLGEN, *Den Glauben als organische Ganzheit lernen. Der Katechismusunterricht: Anfragen und Probleme heute*, u: "Forum Katholische Theologie" 5(1989)4,271-284.

35 Usp. E. ALBERICH, "Sustavna kateheza", u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991, str. 717-718.

36 Prema Van Casteru, "sadržaj kršćanske poruke je 'otajstvo' u četverostrukom smislu, tj. ukoliko je: 1. skrivena stvarnost; 2. istina koja, nakon što je objavljena, prelazi naše shvaćanje; 3. događaj naše povijesti; 4. ustanovljivanje vidljivih znakova koji imaju nadnaravno djelovanje". M. VAN CASTER, *Le Mystère du Salut, contenu du message chrétien*, u: "Lumen Vitae" 10(1955)4,521-535, ovdje str. 523.

37 Tako npr. talijanski teolog Bussi spominje sljedeće izričaje: Božja riječ, božanska objava, evanđelje ili Radosna vijest, kršćanska poruka, kršćanstvo, kršćanska religija, kršćanska istina, crkveni nauk, nauk vjere, sveti nauk, spasonosni nauk, nauk spasenja. Prema tome, sadržaj bi, kako to dalje ističe isti autor, bio: ono što misli i želi Bog; ono što misli i želi Krist; ono što misli i želi Crkva u svojoj svijesti vjere; tajna Boga, objavljenog u Kristu, što živi i propovijeda Crkva. Među svim tim izrazima najupotrebljavaniji su ovi: Riječ Božja, Evanđelje, kršćanska poruka. Usp. BUSSI, N., *Il mistero cristiano*, Breve introduzione allo studio e alla presentazione del cristianesimo, LDC, Leumann (To) 61979.

38 Usp. J. LAFOREST, *Introduction à la catéchèse*, Les presses de l'université Laval, Laval (Quebec) 1966, str. 50-57.

otajstvo zapravo je otajstvo sjedinjenja ljudi s Bogom u Kristu, kao što su to u našem stoljeću posebno svečano podsjetili i istaknuli pripadnici kerigmatskog pokreta.³⁹ Upravo taj *kristocentrizam* i posebno isticanje jedinstvenog otajstva spasenja, na što su nas svojevremeno podsjetili predstavnici kerigmatske teologije, a to su onda prihvatili istaknuti djelatnici na području katehetike i religijske pedagogije, ukazuje na središnjost Krista u našoj vjeri i u našoj katehezi. II. vatikanski sabor također je podsjetio i svečano proglasio da isticanje središnjosti Krista nije samo plod teološko-katehetskog pokreta XIX. i XX. stoljeća, nego je to i istovremeno postavljanje u pitanje slike Crkve, vjere, a napokon i teologije i kateheze.

Nakon II. vatikanskog sabora Crkva se neprekidno osjeća pozvanom zalagati se u dinamičnom procesu evangelizacije i podanašnjenja, otvarajući se za dijalog i izravno se zanimajući za čovjeka.⁴⁰ Pokoncilaska je Crkva izričito pozvana biti znak i sakrament spasenja (usp. AG 5), kako bi ljudima "očitovala otajstvo Boga" (GS 41). Crkva je dakle sve svjesnija svoga novog položaja, da je nerijetko istinska "spoznajna manjina"⁴¹ u suvremenom društvu: ona je tek jedna od skupina i ponuda s kojima se susreće današnji čovjek u svijetu u kojem živi. U Crkvi koja je svjesna vrednote "znakovitih skupina"⁴² treba više cijeniti pojedine vjernike i njihovo osobno svjedočenje (usp. LG 31, AA 19).

Riječ je o Crkvi koja ne nastoji prije svega i na prvome mjestu prenositi *nauk* odnosno znanje, nego na prvo mjesto stavlja *poruku* koja daje smisao postojanju i preoblikuje čovjekov život,⁴³ posredstvom egzistencijalnog i neizravnog priopćivanja/ /svjedočenja, pri čemu i priopćivatelj i primatelj jesu i ostaju slobodni.⁴⁴ Doista, kateheza treba prije svega predstavljati upravo otajstvo Krista, podsjećajući u tom svom "upoznavanju" da je doista riječ o otajstvu.⁴⁵ Nalazimo se dakle pred nastojanjem "opće obnove kršćanskog viđenja i govora",⁴⁶ upravljene prema nadilaženju pretjerane važnosti pridane "učiteljskom prenošenju sadržaja *fides quae*", što je bilo po-

sebno znakovito za predsaborsku predaju. Svjedoci smo obnoviteljskog prijelaza prema novom teološko-pastoralnom poimanju, što je plod II. vatikanskog sabora, koji ističe važnost "odgojnog procesa vjere koja naširoko nadilazi jednostavno prenošenje religioznih spoznaja".⁴⁷ To je još jedan razlog da se ozbiljnije teži za istinskim životnim svjedočenjem kršćana, kako kršćanstvo ne bi (p)ostalo tek tumačenje istinâ.⁴⁸

-
- 39 Dovoljno je ovdje podsjetiti na J. A. Jungmanna i na njegova djela. Usp. npr. J. A. JUNGMANN, *Christus als Mittelpunkt Religiöser Erziehung*, Herder, Freiburg im Breisgau 1939; isti, *Le problème du message à transmettre ou le problème kerigmatique*, u: "Lumen Vitae" (1950)2/3,271-276; Isti, *Liturgie et Histoire du Salut*, u: "Lumen Vitae" (1955)2/3,281-288.
- 40 Usp. E. VIGANÒ, *Condizione esistenziale della Chiesa*, u: "Catechesi" 37(1968)389,15-20; isti, *Nativo dinamismo della Chiesa*, u: "Catechesi" 37(1968)394,13-20; isti, *Contenuto dell'azione ecclesiale*, u: "Catechesi",37(1968)404,9-17.
- 41 P. L. BERGER, *Il brusio degli angeli*, Il Mulino, Bologna 1970, str. 17.
- 42 G. PIÉTRI, "La catechesi", u: B. LAURET - F. REFOULÉ, *Iniziazione alla pratica della teologia. Sv. 5. Pratica*, Queriniana, Brescia 1987, str. 79-116, ovdje str. 84.
- 43 Usp. J. COLOMB, *Al servizio della fede. Manuale di catechetica*, sv. I., LDC, Leumann (To) 1969, str. XI. U istome djelu Colomb pojašnjava značenje tih dviju riječi. Značajka *poruke* jest da se obraća nekome, riječ je naime o odnosu osobe prema osobi, dok *nauk* predstavlja sadržaj poruke u sebi, budući da je to "skup istina bez izravnog i isključivog odnosa prema nekoj osobi" (*isto*, str. 16).
- 44 Usp. WERBICK, J., *Zurück zu den Inhalten? Die Forderung nach einer "materialkerigmatischen Wende" in der Religionspädagogik - ihre Berechtigung und ihre Zwiespältigkeit*, u: "Religionspädagogische Beiträge" (1990)25,43-67, posebno str. 64-67.
- 45 Usp. CONFÉRENCE ÉPISCOPALE FRANÇAISE, *La catéchèse des enfants. Texte de référence au service des auteurs de publications catéchétiques et des responsables de la pastorale*, Centurion, Paris 1980, br. 2112, str. 38-40.
- 46 J. AUDINET, *La référence doctrinale en catéchèse*, u: "Catéchèse" 13(1973)51,139-144, ovdje str. 143.
- 47 E. ALBERICH, *Il catechismo universale. Ostacolo o catalizzatore nel processo di inculturazione?*, u: "Concilium" 25(1989)4,115-125.
- 48 W. LANGER, "Rendre la vie ouverte à la foi. La catéchèse dans la condition d'une société pluraliste", u: G. ADLER i dr., *La compétence catéchétique. Suite aux travaux du Congrès de l'Équipe Européenne de Catéchèse à Gazzada (Italie) en mai 1988*, Desclée, Paris 1989, str. 51-65.

4. NAVJEŠTAJ POTKRIJEPLJEN ŽIVOTNIM SVJEDOČENJEM, A NE SAMO NAUKOM

U predstavljanju kršćanskog otajstva, i na teološko-dogmatskom i na strogo katehetskom i religijskopedagoškom području, tijekom XX. stoljeća mogu se razlikovati različite struje. Usredotočivši se na katehetsko i religijskopedagoško područje, može se uočiti kako se, nakon početnoga kerigmatškog i kristocentričnog zamaha pod utjecajem J. A. Jungmanna i nadalje nakon II. vatikanskog sabora, sve jasnije uočava potreba isticanja osobnog značaja kršćanske poruke u središtu koje se nalazi upravo Kristova osoba. Naviještajući Krista i odgajajući kršćane u vjeri, u isto se vrijeme svim naslovnici upućuje zahtjev da budu osobno povezani s Kristom. Stoga današnja kateheza ne može u svoje središte staviti navještaj nauka, tj. navještaj neke apstraktne istine, kako god jasno u sebi samoj bila označena. Tako oblikovana i predložena istina vrlo lako može postati suh, nepromjenjiv i - beživotan dogmatski izričaj. Uostalom, to je i rezultat danas jasno prihvaćenog i primjenjivanog načela dvostruke vjernosti, Bogu i čovjeku. Kako je u isto vrijeme živa svijest da su i naslovnici i okoliš i svijet u kojemu se nalaze podvrgnuti neprekidnom zahtjevu za promjenom,⁴⁹ sve je nužnije voditi računa i nastojati što je više moguće odgovoriti na tu situaciju trajne promjene i katehetskim govorom, uključujući i formule vjere. Naravno, nije riječ o tome da se treba sve preokrenuti, da treba mijenjati vjeru ili smisao formula, nego da treba biti još vjerniji poruci Objave. Kao što je poznato, "Objava nije neka stvar, neki predmet koji se može staviti na stranu i čuvati netaknu-

tim. Objava je ono što se događa među osobama i postoji jedino kao osobna stvarnost. Postoji li Objava u bilo kojem dijelu Crkve danas, ona tu može biti jedino u svjesnom iskustvu (Božjeg) naroda."⁵⁰ Stoga se i kateheza treba brinuti prije svega za "stvarno, osobno suzajedništvo", a ne za "nauk" ili "poruku".⁵¹ Drugim riječima, nužno je još se više zalagati kako bi se još više i što je moguće više razumjelo današnjeg čovjeka.

Možemo zaključiti da ostaje veliki zadatak produbljivanja i nastavljanja već prije poduzetih napora. Riječ o onome što su već apostoli započeli prihvaćajući Kristov poziv da naviještaju Radosnu vijest, Isusa Krista. Nakon II. vatikanskog sabora to znači trajno i iskreno nastojati približiti se Kristovoj izvornoj poruci i svjedočenju,⁵² da bi se Krista uvijek postavilo u središte, ali i stoga kako bismo se podsjetili da ne naučavamo nauk ovog ili onog (vjero)učitelja, nego nauk koji nam je dao i predložio upravo Krist, Bog i čovjek, kao što nas to podsjećaju ugledni poslijekoncilski katehetski dokumenti (usp. OKD 40; CT 5-9.29).

49 Jedno je izabrati naslovnike katehetske djelatnosti općenito, drugo je promatrati naslovnike konkretnog katehetskog djelovanja. Odmah se uočava da oni nisu uvijek isti: mijenja se njihova dob, način mišljenja, vanjske i unutarnje spoznaje, ali se mijenja i okoliš u kojemu žive, kao što se npr. događa uslijed danas sve češćeg i uobičajenijeg mijenjanja mjesta stanovanja i prebivališta.

50 G. MORAN, *Theology of Revelation*, Burns & Oates, London 21967, str. 120.

51 Usp. isti, *Catechesis of Revelation*, Herder and Herder, New York 1966, str. 33.

52 Usp. D. EMEIS, *Strukturelemente des Glaubens. Ein Beitrag zur didaktischen Reflexion von Glaubensinhalten*, u: "Katechetische Blätter" 109(1984)7,513-521.